

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПІДСТАВИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВОНАСТУПНИЦТВА: ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Круглик Валерій Володимирович,

аспірант

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз

Національної академії наук України

В статті висвітлюються окремі елементи цивільно-процесуального правонаступництва у позовному провадженні. Надано оцінку підставам та передумовам цивільного процесуального правонаступництва. Стаття присвячена аналізу норм законодавства що регулюють підстави правонаступництва (цивільного та процесуального). Визначено розмежування понять «підстави процесуального правонаступництва», та «передумови цивільного процесуального правонаступництва». Проаналізовано юридичні наслідки правонаступництва (зупинення провадження, закриття провадження, відмова у відкритті провадження, заміна сторони виконавчого провадження, у разі припинення юридичної особи або у разі смерті фізичної особи або оголошення її померлою). Встановлено, що через передумови цивільного процесуального правонаступництва, суб'єктний склад учасників цивільного провадження є змінним, а тому усі права та обов'язки або їх частина передаються правонаступнику, який набуває статусу свого попередника.

На основі судових рішень апеляційного та Верховного суду, в тому числі і Великої Палати Верховного суду досліджено випадки правонаступництва юридичної особи її прав та обов'язків, заміну кредитора та боржника у зобов'язанні. Акцентовано увагу на доказах, якими сторона підтверджує набуття нею прав та обов'язків сторони, яка вибула з процесу, з наданням можливості іншим учасникам надати відповідні пояснення та які мають бути дослідженні судом в судовому засіданні та враховані при винесенні ухвали суду про заміну або про відмову у задоволенні заяви про заміну сторони правонаступником. Суд має перевіряти подані правонаступником або іншою заінтересованою особою документи на відповідність їх вимогам Цивільного кодексу України та іншим нормативно-правовим актам чинного законодавства України на момент виникнення спірних правовідносин. Особливо, звернута увага на те, що в будь-якому випадку суд спершу досліджує питання чи допускають спірні правовідносини правонаступництво, і лише потім переходить до дослідження документів, які надані учасником справи (правонаступником) для підтвердження переходу до нього прав та обов'язків вибулої сторони.

Ключові слова: цивільне процесуальне правонаступництво, підстави процесуального правонаступництва, правонаступник, правопередник, передумови процесуального правонаступництва, кредитор та боржник.

Kruglyk Valerii. Prerequisites and grounds for procedural succession. Separate theoretical-practical aspects

The article covers certain aspects of civil-procedural succession in the proceedings. The grounds and prerequisites of civil procedural succession are investigated. The article is devoted to the analysis of legal norms regulating the grounds of legal succession (civil and procedural). The legal consequences of succession (suspension of proceedings, closure of proceedings, refusal to open proceedings, replacement of the party of enforcement proceedings, in the event of termination of a legal entity or in the event of the death of an individual or declaring him dead) were analyzed. It is established that due to the prerequisites of civil procedural succession, the subject composition of participants in civil proceedings is variable, and therefore all rights and obligations or part of them are transferred to the successor, who acquires the status of his predecessor.

On the basis of court decisions of the appellate and Supreme Courts, including the Grand Chamber of the Supreme Court, the cases of legal succession of a legal entity to its rights and obligations, replacement of creditor and debtor in an obligation were investigated. Emphasis is placed on the evidence by which the party confirms its acquisition of the rights and obligations of the party that has dropped out of the process, with the opportunity for other participants to provide relevant explanations, and which must be examined by the court in the court session and taken into account when issuing a court decision on replacement or refusal in the satisfaction of the application for replacement of the party by the legal successor.

The court must check the documents submitted by the legal successor or other interested person for their compliance with the requirements of the Civil Code of Ukraine and other regulatory and legal acts of the current legislation of Ukraine at the time of the emergence of disputed legal relations. In particular, attention is drawn to the fact that, in any case, the court first examines the question of whether the disputed legal relationship allows legal succession, and only then proceeds to examine the documents provided by the participant in the case (the legal successor) to confirm the transfer of the rights and obligations of the abandoned party to him.

Key words: *civil procedural succession, grounds for procedural succession, successor, legal successor. prerequisites for procedural succession, creditor and debtor.*

Дослідження такого правового явища, як цивільне правонаступництво, являється більш ефективним лише в разі проведення детального аналізу не тільки його сутності та місця в сучасному цивільному праві, а й ретельного дослідження передумов та підстав а також наслідків правонаступництва.

Цивільний процесуальний Кодекс України, зокрема, стаття 47 наділяє фізичних осіб, які досягли повноліття, а також юридичних осіб здійснювати особисто цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (так звана процесуальна дієздатність). Але, трапляються випадки, коли в силу суб'єктивних чи об'єктивних обставин сторона цивільного процесу, відносно якої відкрито провадження у справі вибуває з судового процесу. Саме для таких випадків розроблений на законодавчому рівні та закріплений в статті 55 ЦПК України, механізм легітимної заміни вибулої сторони іншою стороною (правонаступником).

Відповідно до статті 55 ЦПК України у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідної сторони або третьої особи на будь-якій стадії судового процесу. Незалежно від бажання правонаступника, який вступає у справу, усі дії, вчинені в цивільному процесі до його вступу, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив судом[1].

Ю. С. Червоний зазначав, що передумовою процесуального правонаступництва є перехід прав чи обов'язків. Однак викликає сумнів сволосполучник «чи». Тобто, автор говорить проте, що підставою процесуального правонаступництва може бути перехід тільки прав або тільки обов'язків суб'єктів права. Однак, я вважаю, що для матеріального права характерне в більшості саме універсальне, а не сингулярне правонаступництво, оскільки правонаступник продовжує участь в процесі замість право попередника в усьому обсязі його процесуальних прав та обов'язків.

Цивільному правонаступництву притаманні такі ознаки: 1) до правонаступника переходять лише ті права та/або обов'язки, які належали правопереднику; 2) термін «перехід прав та обов'язків» характеризується одночасною втратою останніх однією особою (попередником) і набуттям їх іншою особою (наступником); 3) при правонаступництві спостерігається зв'язок (пряма залежність) між набутими суб'єктивними правами й обов'язками та правовідносинами, у яких перебуває їхній носій – попередник – з іншими особами, через що й було можливе їхнє існування; 4) правонаступництво відбувається у правах та/або обов'язках правопередника (а не в об'єктах цих прав або правомочностях як складових прав); 5) права та/або обов'язки правопередника переходять у порядку правонаступництва до правонаступника як одне ціле [2, с. 141].

Підставою процесуального правонаступництва виступає як загальне (універсальне) правонаступництво матеріальних прав і обов'язків, так і одиничне (сингулярне) коли до іншого суб'єкта переходить окреме право (відступлення вимоги) або юридичний обов'язок. Цивільне процесуальне правонаступництво може бути тільки загальним, тобто універсальним, оскільки, правонаступник вступає у справу замість попередника ти приймає усі його процесуальні права і обов'язки.

Законодавець у частині 1 статті 55 ЦПК України визначає приблизний перелік підстав матеріального правонаступництва, які спричиняють правонаступництво процесуальне.

Смерть фізичної особи. Так, відповідно до п. 7 ч. 1 статті 255 ЦПК України суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено юридичну особу, які були однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва [1]. Процесуальне правонаступництво неможливе у випадку, коли зобов'язання припиняється смертю кредитора чи боржника відповідно до статті 608 ЦК України, а у тому разі якщо вони нерозривно пов'язані з їх особою (наприклад, стягнення аліментів, поновлення на роботі, розірвання шлюбу, зобов'язання пов'язані з правом на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, або іншим ушкодженням здоров'я, правом на пенсію, допомогу чи інші виплати встановлені законом).

Також, підставою процесуального правонаступництва необхідно вважати оголошення фізичної особи померлою, тому що статтею 47 ЦК України передбачено правові наслідки оголошення фізичної особи померлою які прирівнюються до правових наслідків, що настають у разі смерті.

Правонаступництво в матеріальному праві може мати місце у відносинах, предметом яких є особисті немайнові права їх суб'єктів. Зокрема, це прослідковується в статті 29 Закону України «Про авторське право та суміжні права» від 23.12.1993, яка передбачає, що у разі смерті автора його спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору,

а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора. [3].

Верховний Суд в своїй постанові від 14 лютого 2018 року № 310/10284/15-ц дійшов висновку, що процесуальне правонаступництво у разі смерті фізичної особи в порядку статті 37 ЦПК України 2004 року можливе шляхом залучення правонаступника померлої сторони (учасника) та лише за умови, що смерть фізичної особи настала після звернення позивача до суду та відкриття провадження у справі. У даній справі позивач звернувся до суду з позовом про стягнення заборгованість за кредитним договором 30 жовтня 2015 року. Під час розгляду справи судом встановлено, що відповідач помер, що підтверджується актовим записом про смерть № 78 від 21 листопада 2013 року, із заявами про прийняття спадщини після його смерті спадкоємці не зверталися, спадкова справа не заводилася. Тому, Верховний Суд, зазначив, що суди першої та апеляційної інстанцій, закриваючи провадження у справі, неправильно зазначили підставу для закриття провадження у справі, оскільки чинним законодавством України не передбачено судового врегулювання спору з особою, яка на час звернення до суду померла, та правоздатність якої відповідно до вимог частини четвертої статті 25 ЦК України припинено. З огляду на наведене оскаржувані судові рішення підлягають скасуванню із закриттям провадження у справі з підстав, передбачених пунктом 1 частини першої статті 255 ЦПК України 2017 року, та відповідно до повноважень суду касаційної інстанції в порядку частини першої статті 414 цього Кодексу (в редакції Закону України від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII, чинної на час вчинення цієї процесуальної дії). Відповідно до пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства [4].

Івано-Франківський апеляційний суд у своїй постанові від 16 січня 2020 року №351/1268/15 при розгляді апеляційної скарги на ухвалу про закриття провадження у справі у зв'язку із смертю позивача зазначив, що, посилання суду першої

інстанції на відсутність у дочки позивача свідоцтва про право на спадщину не спростовує обставини прийняття нею спадщини після смерті матері та набуття нею статусу правонаступника у матеріальних правовідносинах, оскільки за приписами цивільного законодавства право на спадкування виникає у день відкриття спадщини (ч. 3 ст. 1223 ЦК України), спадщина належить спадкоємцю з часу відкриття спадщини незалежно від часу прийняття спадщини (ч. 5 ст. 1268 ЦК України), а відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину (ч. 3 ст. 1296 ЦК України) [5].

Процесуальне правонаступництво у виконавчому провадженні у разі смерті боржника (фізичної особи) є цілком також можливим та реальним. При вирішенні питання заміни учасника справи правонаступником та заміни сторони виконавчого провадження у разі смерті фізичної особи (боржника, відповідача) судам перш за все необхідно з'ясувати коло всіх спадкоємців померлої особи, а також встановити, чи пред'явлено кредитором вимоги до спадкоємців боржника. На цьому наголосила Велика Палата Верховного Суду у постанові від 11 жовтня 2023 року по справі 523/2357/20. Також Велика Палата Верховного Суду зазначила, що у разі смерті фізичної особи-сторони виконавчого провадження виконавець повинен перевірити, чи допускають відповідні правовідносини правонаступництво, чи ні. Якщо ж виконавче провадження було закінчене виконавцем, у тому числі у зв'язку зі смертю боржника, і виконавець при цьому не врахував відповідні вимоги чинного законодавства щодо можливого правонаступництва боржника, постанову про закінчення виконавчого провадження можна оскаржити в судовому порядку. У разі задоволення скарги можна вирішувати питання щодо заміни сторони виконавчого провадження правонаступником, у тому числі у зв'язку зі смертю боржника. Тобто суд наголошує, що буквально розуміння положень Закону України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII «Про виконавче провадження» згідно якого процесуальне правонаступництво у виконавчому провадженні в разі смерті боржника не допускається, а відповідне

виконавче провадження підлягає закінченню на підставі п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону № 1404-VIII є помилковим. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону № 1404-VIII виконавче провадження підлягає закінченню у разі припинення юридичної особи – сторони виконавчого провадження, якщо виконання її обов'язків чи вимог у виконавчому провадженні не допускає правонаступництва, смерті, оголошення померлим або визнання безвісно відсутнім стягувача чи боржника [6]. Положення щодо закінчення виконавчого провадження в разі смерті боржника (п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону № 1404-VIII) слід розуміти так, що вони стосуються випадків, коли правовідносини не допускають правонаступництва. Так, у спірних правовідносинах до складу спадщини входить, зокрема, обов'язок з відшкодування шкоди, що належав спадкодавцю за життя. Цей обов'язок не припинився внаслідок смерті боржника та продовжує існувати. Тож процесуальне правонаступництво у виконавчому провадженні в разі смерті боржника (фізичної особи) є цілком можливим. Невизначення вартості успадкованого майна не впливає на вирішення питання про заміну сторони виконавчого провадження. Водночас, задовольняючи заяву про заміну у виконавчому провадженні боржника, який помер, його спадкоємцем, суд згідно із ч. 1 ст. 1282 ЦК України має визначити розмір боргу, який відповідає частці спадкоємця у спадщині, та вказати, що така заміна здійснюється в межах вартості майна, одержаного у спадщину. Важливим моментом у даній справі є день, коли заявниця дізналася про смерть боржника, оскільки, саме в межах строку визначеного ст. 1281 ЦК України (6 місяців), заявниця повинна звернутися до суду із заявою про заміну боржника на його правонаступника (спадкоємця). У разі, якщо кредитор спадкодавця не пред'явив вимоги до спадкоємців, що прийняли спадщину, у строки, встановлені ч. 2 і ч. 3 цієї статті, він позбавляється права вимоги [7].

Припинення юридичної особи.

Загальними підставами для припинення юридичної особи є реорганізація (злиття, приєднання, поділ, перетворення) або ліквідація. При реорганізації юридичної особи

її майно, права та обов'язки переходять до правонаступника (універсальне правонаступництво) (ст. 104 ЦК України) [8]. Реорганізація може включати в себе такі визначення як «тривалий процес», «правове явища» та «особлива процедура». При реорганізації виникають нові юридичні особи, а інші припиняються. З дня внесення до єдиного державного реєстру запису про припинення, юридична особа є такою, що припинилася. У разі, якщо правонаступниками юридичної особи є декілька юридичних осіб і точно визначити правонаступника щодо конкретних обов'язків юридичної особи, що припинилася, неможливо, юридичні особи – правонаступники несуть солідарну відповідальність перед кредиторами юридичної особи, що припинилася. (ч. 6 ст. 107 ЦК України)[8].

Велика Палата Верховного Суду по справі від 30 червня 2020 року № 264/5957/17 сформувала висновок щодо процесуального правонаступництва у випадку припинення юридичної особи. Правонаступництво – це перехід суб'єктивного права (а у широкому розумінні – також і юридичного обов'язку) від однієї особи до іншої (правонаступника). Для вирішення проблеми процесуального правонаступництва, означеної в ухвалі Верховного Суду у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 27 січня 2020 року, у світлі обставин справи № 264/5957/17 Велика Палата Верховного Суду зауважує, що поняття « правонаступництво юридичної особи», « правонаступництво прав та обов'язків юридичної особи» і « процесуальне правонаступництво юридичної особи-сторони у справі» мають різний зміст.

Правонаступництво юридичної особи має місце у випадку її припинення шляхом реорганізації: злиття, приєднання, поділу, перетворення (частина перша статті 104 ЦК України). У такому разі відбувається одночасне правонаступництво (передання) прав і обов'язків юридичної особи або, іншими словами, одночасне правонаступництво щодо майна, прав і обов'язків юридичної особи (частина друга статті 107 ЦК України). Тому правонаступництво юридичної особи, так само як і спадкове правонаступництво (стаття 1216 ЦК України), завжди є універ-

сальним, тобто передбачає одночасний перехід до правонаступника за передавальним актом або розподільчим балансом (частина перша статті 104, статті 106 – 109 ЦК України) і прав, і обов'язків юридичної особи, яка припиняється шляхом реорганізації (див. також пункти 37-38, 40-43 постанови Великої Палати Верховного Суду від 16 червня 2020 року у справі № 910/5953/17). Натомість, правонаступництво прав та обов'язків юридичної особи не завжди є наслідком правонаступництва юридичної особи. А тому перше може бути не тільки універсальним (частина перша статті 104 ЦК України), але й сингулярним, тобто таким, за якого до правонаступника переходить певне право кредитора чи обов'язок боржника. Для процесуального правонаступництва юридичної особи, яка є стороною чи третьою особою у судовому процесі, необхідне встановлення або правонаступника такої юридичної особи внаслідок її припинення шляхом реорганізації, або правонаступника окремих її прав чи обов'язків внаслідок заміни сторони у відповідному зобов'язанні. В обох випадках для встановлення процесуального правонаступництва юридичної особи суд має визначити підстави такого правонаступництва, а також обсяг прав та обов'язків, який перейшов до правонаступника у спірних правовідносинах (п. 29 Постанови ВП ВС). Інформація, відображена в ЄДР щодо правонаступника юридичної особи (відомості, передбачені у пунктах 29 і 30 частини другої, пунктах 14 і 15 частини третьої статті 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»), не охоплює всіх випадків правонаступництва прав і обов'язків юридичної особи, зокрема у випадку заміни сторони у зобов'язанні, що відбулася до припинення юридичної особи шляхом її реорганізації чи ліквідації [9]. Судом зроблено висновок про те, що відомості з ЄДР можуть підтверджувати факт правонаступництва юридичної особи у випадку її припинення шляхом реорганізації. Проте у випадках заміни сторони у зобов'язанні такі відомості не підтверджують правонаступництво прав та обов'язків юридичної особи, яку замінили.

Таким чином, припинення юридичної особи шляхом ліквідації є передумовою для настання процесуального правонаступництва, однак це стосується конкретного випадку, які передбачені відповідними нормативно-правовими актами та коли права та обов'язки ліквідованої юридичної особи переходять до іншої юридичної особи.

В постанові Верховного суду від 15 січня 2020 року № 904/11903/16 міститься висновок про те, що виділ однієї юридичної особи з іншої не припиняє юридичної особи, з якої був здійснений виділ, а також не має наслідком реорганізацію юридичної особи, з якої був здійснений виділ, то відповідно до статті 52 ГПК України процесуальне правонаступництво внаслідок такого виділу у будь-якому разі відсутнє (аналогічна правова позиція викладена у постанові Верховного Суду від 02.12.2019 у справі № 904/807/18). Разом з цим правонаступництво у даному випадку не відбувається, оскільки передбачена статтею 109 ЦК України субсидіарна відповідальність виділеної юридичної особи не є її процесуальним правонаступництвом прав та обов'язків юридичної особи, з якої був здійснений виділ, в розумінні приписів статті 52 ГПК України [10].

З рахуванням наведеного, правонаступництво юридичних осіб при реорганізації можна визначити як зміну правовідносин у яких відбувається перехід прав та обов'язків від однієї юридичної особи до іншої, що супроводжується створенням або припиненням однієї або декількох юридичних осіб і здійснюється зміна суб'єктного складу даних правовідносин. У даному випадку таке правонаступництво буде універсальним.

Заміна кредитора чи боржника у зобов'язанні. У частині першій статті 510 Цивільного кодексу України передбачено, що сторонами у зобов'язанні є боржник і кредитор. Законодавство також передбачає порядок та підстави заміни сторони (боржника чи кредитора) в зобов'язанні. Заміна кредитора у зобов'язанні іншою особою відбувається на підставі статті 512 ЦК України, яка передбачає наступні підстави для такої заміни, а саме: 1) передання ним своїх прав іншій особі за правочином (від-

ступлення права вимоги), 2) правонаступництво; 3) виконання обов'язку боржника поручителем або заставодавцем (майновим поручителем); 4) виконання обов'язку боржника третьою особою. Заміна кредитора не допускається у зобов'язаннях, нерозривно пов'язаних з особою кредитора, зокрема у зобов'язаннях про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю (ст. 515 ЦК України).

Найпоширенішою підставою заміни кредитора є відступлення права. Відступлення права вимоги відбувається шляхом укладення договору між первісним кредитором та новим кредитором. За загальним правилом наявність згоди боржника на заміну кредитора в зобов'язанні не вимагається, якщо інше не встановлене договором або законом. Тобто, відступлення права вимоги за змістом означає договірну передачу зобов'язальних вимог первісного кредитора новому кредитору. Відступлення права вимоги відбувається шляхом укладення договору між первісним кредитором та новим кредитором. У статті 514 Цивільного кодексу України передбачено, що до нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом. При цьому у зв'язку із заміною кредитора у зобов'язанні саме зобов'язання зберігається цілком і повністю, змінюється лише суб'єктний склад у частині кредитора. Такий правовий висновок зроблено Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 31 жовтня 2018 року у справі № 465/646/11. За частиною 1 статті 513 Цивільного кодексу України правочин щодо заміни кредитора у зобов'язанні вчиняється у такій самій формі, що і правочин, на підставі якого виникло зобов'язання, право вимоги за яким передається новому кредиторові. Відповідно до статті 514 ЦК України до нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом. Указані норми права визначають такі ознаки договору відступлення права вимоги: 1) предме-

том договору є відступлення права вимоги виконання обов'язку у конкретному зобов'язанні; 2) зобов'язання, у якому відступлене право вимоги, може бути як грошовим, так і не грошовим (передача товарів, робіт, послуг тощо); 3) відступлення права вимоги може бути оплатним, а може бути безоплатним; 4) форма договору відступлення права вимоги має відповідати формі договору, у якому виникло відповідне зобов'язання; 5) наслідком договору відступлення права вимоги є заміна кредитора у зобов'язанні [11]. Такі висновки Велика Палата Верховного Суду виклала у постанові від 16 березня 2021 року у справі № 906/1174/18. Згідно з ч. 1 ст. 516 ЦК України заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом. Первісний кредитор у зобов'язанні повинен передати новому кредиторові документи, які засвідчують права, що передаються, та інформацію, яка є важливою для їх здійснення. Боржник має право не виконувати свого обов'язку новому кредиторові до надання боржникові доказів переходу до нового кредитора прав у зобов'язанні (ст. 517 ЦК України). Відповідно до ст. 519 ЦК України первісний кредитор у зобов'язанні відповідає перед новим кредитором за недійсність переданої йому вимоги, але не відповідає за невиконання боржником свого обов'язку, крім випадків, коли первісний кредитор поручився за боржника перед новим кредитором [12].

У постанові Верховного Суду України від 05 липня 2017 року у справі № 6-459цс17 зроблено правовий висновок про те, що відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 512 ЦК України кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги). Статтею 514 ЦК України визначено, що до нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом. Отже, згідно з нормами чинного законодавства відступлення права вимоги може здійснюватися тільки відносно дійсної вимоги, що існувала на момент переходу цих прав. Межі обсягу прав, що

переходять до нового кредитора, можуть встановлюватися законом і договором, на підставі якого здійснюється перехід права. Обсяг і зміст прав, які переходять до нового кредитора є істотними умовами цього договору [13]. Позиція, викладена у постанові Верховного Суду України від 05 липня 2017 року у справі № 6-459цс17 є актуальною, що підтверджено ухвалою Великої Палати Верховного Суду у справі № 761/33403/17 від 22 квітня 2021 року.

З урахуванням викладеного, враховуючи практику Верховного Суду щодо правовідносин, на підставі яких здійснюється відступлення права вимоги, можна з упевненістю стверджувати, що саме первісний кредитор зобов'язаний передати новому кредитору всі документи, які стали підставою виникнення грошового або будь-якого іншого зобов'язання у боржника, оскільки суть договору відступлення права вимоги полягає у тому, що у конкретно-визначеному зобов'язанні первісний кредитор змінюється на нового кредитора, який за отриманою вимогою отримує обсяг прав, визначений договором, у якому виникло таке зобов'язання.

Правовою основою для заміни боржника в зобов'язанні є ст. 520 ЦК України, яка регламентує, що боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора, якщо інше не передбачено законом. В цілому, для боржника особа кредитора, якому він зобов'язаний виконати зобов'язання не має жодного значення, проте для кредитора досить важливим є те, хто буде виступати перед ним як боржник, оскільки кредитор вправі розраховувати на повне виконання зобов'язання, що в свою чергу залежить від кредитоспроможності та інших обставин, які характеризують особу боржника.

Форма правочину щодо заміни боржника у зобов'язанні визначається відповідно до положень статті 513 цього Кодексу (ст. 521 ЦК України).

У судовій практиці інколи відбувається ототожнення понять заміни боржника та переведення боргу, що є невиправданим, оскільки переведення боргу є лише однією з можливих підстав заміни боржника. Так боржник може бути замінений і в інших випадках, а саме: при спадку-

ванні (ст. ст. 1216, 1218 ЦК України), реорганізації юридичної особи (ст. ст. 106–108 ЦК України), у результаті набуття правонаступником прав та обов'язків правопередника за договорами (наприклад, за ч. 1 ст. 770, ст. 814 ЦК України) [14 с. 189].

За національним законодавством боржник у зобов'язанні повинен виконати свій обов'язок. Для кредитора важливо те, як буде виконуватися зобов'язання (сплата коштів, передача майна, звернення стягнення на майно і.т.д), а не те, хто його буде виконувати. Тому ЦК передбачає заміну боржника на іншу особу (правонаступництво), якщо вона відповідає всім вимогам діючого зобов'язання та вимогам кредитора.

Висновки. У теоретико-практичному аспекті передумовами цивільного про-

цесуального правонаступництва є безспірний перехід прав та обов'язків від правопередника, який був стороною або третьою особою у справі до правонаступника у матеріальних правовідносинах. Передумови цивільного правонаступництва можливо поділити на: сингулярні (у разі заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах) та універсальні (у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи).

Отже, у позовному провадженні процесуальне правонаступництво відбувається у випадках, коли права та обов'язки одного із суб'єктів спірного матеріального правовідношення з певних причин переходить до іншої особи, яка не брала участі в даному процесі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n8718> (дата звернення: 15.02.2024).
2. Валах В.В. Відмежування правонаступництва від суміжних явищ у цивільному праві. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право. 2015. Випуск 30. Том 1. 202 с.
3. Про авторське право та суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. №3792-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення 15.02.2024).
4. Постанова Верховного Суду від 14 лютого 2018 року № 310/10284/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72243718> (дата звернення: 15.02.2024).
5. Постанова Івано-Франківського апеляційного суду від 16 січня 2020 року у справі №351/1268/15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86958206> (дата звернення: 15.02.2024).
6. Про виконавче провадження : Закон України від 02 червня 2016 р. №1404-VIII, / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 15.02.2024).
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 жовтня 2023 року № 523/2357/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114757808> (дата звернення: 15.02.2024).
8. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#> (дата звернення: 15.02.2024).
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 червня 2020 року № 264/5957/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458888> (дата звернення: 15.02.2024).
10. Постанова Верховного суду від 15 січня 2020 року № 904/11903/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86933126> (дата звернення: 15.02.2024).
11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 березня 2021 року № 906/1174/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96342866> (дата звернення: 15.02.2024).

12. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#> (дата звернення: 15.02.2024).

13. Постанова Верховного суду України від 05 липня 2017 року № 6-459цс17 у справі №752/8842/14-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/69758990> (Дата звернення: 15.04.2024).

14. Рябоконт Є.О. Заміна боржника у зобов'язальних правовідносинах. Часопис Київського університету права. Український науково – теоретичний часопис / за ред. Н.Р. Малишева, Є.С. Шемшученко, Ю.Л. Бошицького, Т.В. Ходаківської та інші.. Київ : 2019. №4. 432 с.